

HÜQUQ

UOT: 342

DOI:10.30546/EMNAA.2025.27.02.230

CİNAYƏT PROSESİNDƏ ÇƏKİŞMƏ PRİNSİPİNİN KONSTITUSION-HÜQUQİ TƏHLİLİ

Qədirov A. X.

Milli Aviasiya Akademiyası

Bu məqalənin yazılmasının məqsədi çəkişmə prinsipinin anlayışı, mahiyyəti və xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələlər araşdırmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, məqalədə çəkişmə prinsipinin cinayət-prosessual fəaliyyət daxilində insan və vətəndaşların konstitusion hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsindəki rolu ilə bağlı məsələ xüsusi qaydada müqayisəli təhlillər aparılmaqla öyrənilmişdir. Həmçinin, çəkişmə prinsipi tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipi ilə qarşılıqlı təhlili araşdırılmaqla çəkişmə prinsipinin yerinə yetirilməsi zamanı müdafiə və ittiham tərəfinin maraqlarının müdafiə edilməsinin konstitusion hüquqi əsasları müəyyən edilməyə çalışılmışdır. Eyni zamanda çəkişmə prinsipi zamanı tərəflərin prosesdə öz mövqelərini ifadə etmək imkanının reallaşdırılması istiqamətində də çəkişmə prinsipinin xüsusiyyətləri ətraflı və geniş şəkildə təhlil edilmişdir.

İnsan hüquq və azadlıqlarına təsiri baxımından cinayət prosesi tənzimlənməsinə ən çox zərurət olan hüquq sahələrindən biridir. Bu cür tənzimləmə isə konstitusion normalara uyğun şəkildə həyata keçirilməlidir. Konstitusion normalar cinayət prosesinin prinsiplərində öz əksini tapır və bununla da digər normalar üçün ilkin müddəalar rolunu oynayır. Cinayət prosesinin belə prinsiplərindən biri isə çəkişmə prinsipidir. Müəllif tərəfindən hazırkı məqalədə cinayət prosesində çəkişmə prinsipinin konstitusion-hüquqi təhlili aparılmışdır. Bu zaman müəllif nəzəri ədəbiyyatlara, eləcə də məhkəmə qərarlarına geniş şəkildə istinad etmiş, öz fikirlərini irəli sürmüşdür.

Yeni cinayət-prosessual qanunvericiliyimizin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri kimi cinayət mühakimə icraatına çəkişmə institutunun gətirilməsi ilə bağlı məsələlər araşdırılmışdır. Çəkişmə prinsipi sonradan qəbul edilmiş müxtəlif prosesual qanunvericilik aktlarında da təsbit edilmişdir.

Milli cinayət-prosessual qanunvericilik islahatlarının gedişində onun müəllifləri AR Cinayət Prosesual Məhkəməsinin CPM-in müddələrinin beynəlxalq standartlara müvafiq surətdə daha da təkmilləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi yolu ilə getdilər. Beləliklə, çəkişmə proseduralarının mühakimə icraatına daxil edilməsi cinayət-prosessual qanunvericilik islahatlarının mühüm elementlərindən biri oldu və prosesin gedişində hakimin, prokurorun və vəkilin rolunu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdi. CPM cinayət prosesində ittiham və müdafiə tərəflərinin çəkişməsinə cinayət mühakimə icraatının əsas prinsip və şərtlərinə aid etdi.

Ümumiyyətlə, çəkişmə prinsipi cinayət mühakimə icraatının prinsipi kimi AR Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin VII hissəsində, "Mülki və siyasi hüquqlar haqqında" Paktın 14.3-cü maddəsində və AİHK-in 6.3-cü maddəsində təsbit edilmişdir.

Açar sözlər: çəkişmə prinsipi, Cinayət-Prosessual Məcəllə, cinayət prosesi, məhkəmə, bərabərlik.

Bərabərlik şəxsi bir hüquq olmaqdan çox, bir prinsip kimi çıxış edir. Bəzi hüquqlar prinsip xarakterində ola bilərlər. Bərabərlik Konstitusiyanın ümumi strukturunu müəyyən edən prinsiplərdən biri olaraq dövlət orqanları və idarələrinə bərabər münasibət göstərmələri barəsində verilmiş bir əmr xarakteri daşıyır. Bərabərlik prinsipi konstitusion hüquqi tənzimləmədən irəli gələrək cinayət-prosessual hüquqda da müəyyən edici ölçü kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu ölçüyə görə hüquqi münasibətdə tərəf olanların eyni rəftar görməsi zəruridir [1, s. 13]. Müasir konstitusiyalarda bərabərlik subyektiv bir hüquq olaraq da müəyyən edilə bilər. Əslində hüquq olaraq da götürülən bərabərlik, prinsip olaraq bərabərlik fikrindən bəhrələnir.

Qanun qarşısında bərabərlik həm maddi hüquq, həm də prosessual hüquq normalarında təzahür edə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, ittiham tərəfi və müdafiə tərəfi arasında da müəyyən fərqliliklər mövcud ola bilər. Bu fərqliliklər tərəfin daşımaları olduğu vəzifədən irəli gələrək müəyyən olunur. Lakin konstitusion tələblərdən biri odur ki, məhkəmə cinayət prosesi tərəflərinə münasibətdə tərəfsizliklə hərəkət etməli və fəaliyyət göstərməlidir. Həmçinin məhkəmə tərəfindən dövlət ittihamçısına hüquq və vəzifələrinin xatırladılmamasına baxmayaraq, təqsirləndirilən şəxsə malik olduğu hüquqların məhkəmə tərəfindən xatırladılması mühakimə icraatında bərabərliyin təmin edilməsinə xidmət göstərən bir tələbdir. Buradan belə bir nəticə ortaya çıxır ki, bərabərlik anlayışının tərkib elementlərindən biri tərəflərin bərabərliyidir. Bu, “silahların bərabərliyi” kimi də adlandırılır. “Silah” dedikdə, prosessual imkan və vasitələr nəzərdə tutulur. Silahların bərabərliyi ilə tərəflərin bərabərliyi ifadələri əsasən eyni mənada işlədilir. Tərəflərin bərabərliyi özünü qanunvericilikdə tərəflərin çəkişməsi kimi göstərir. Ədalət mühakiməsinin aparılması zamanı çəkişmə prinsipinə riayət edilməsi də konstitusion bir tələbdir.

Baxılan işdə ədalətli yekun nəticəyə gələ bilmək üçün mübahisəni araşdıran məhkəmə tərəfsiz və müstəqil olmalı, işə qərəzsiz baxmalıdır. Bu o deməkdir ki, məhkəmə iş üzrə tərəflərdən heç birini – nə ittiham tərəfini, nə də müdafiə tərəfini – üstün tutmamalı, işə faktlar və qanun əsasında baxmalıdır. Ancaq sübutetmə, prosessual vasitə və imkanlar baxımından tərəflər eyni olmaya bildiklərinə görə, deməli, tərəflərin bərabərliyi faktiki olaraq pozulduğu halda, daha zəif və gücsüz vəziyyətdə olan tərəfə qanun kömək etməli, pozulmuş tarazlığı bərpa etməlidir [2, s.171].

Silahların bərabərliyi prinsipinin digər əsas prosessual hüquqlarla yaxın bir əlaqəsinin olması inkar edilə bilməz. Başda silahların bərabərliyi olmaqla, əsas prosessual hüquqların köklərini insan şərafətində, hüquq dövləti və bərabərlik prinsiplərində axtarmaqdan təbii bir şey ola bilməz. Belə ki, silahların bərabərliyi prinsipi ilə bərabərlik, ədalətli məhkəmə araşdırması və onun bir ünsürü olan dinlənilmə hüququ arasında daha sıx bir əlaqə vardır.

Bərabərlik prinsipi ədalətə uyğun mühakimə çərçivəsində silahların bərabərliyi prinsipi olaraq qarşımıza çıxır. Hüquq və vəzifələr yönündən tərəflər arasında tam bir bərabərlik və tarazlıq mühakimə icraatı boyunca təmin edilməli və qorunmalıdır. Tərəflərin mühakimə icraatı zamanı müxtəlif səbəblərdən qaynaqlanan fərqlilikləri meydana çıxara bilər. Xüsusilə də, dinlənilmə hüququ bu yöndəki maneələri və doğurduğu bərabərsizliyi bərpa etmək üçün tədbirlərin görülməsini tələb edir [3, s. 60].

Yeni cinayət-prosessual qanunvericiliyimizin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri də cinayət mühakimə icraatına çəkişmə institutunun gətirilməsi ilə bağlıdır. Belə ki, Konstitusiyanın qəbul edilməsi ilə özünün konstitusion təminatını əldə etmiş çəkişmə prinsipi sonradan qəbul edilmiş müxtəlif prosessual qanunvericilik aktlarında da təsbit edilmişdir.

Milli cinayət-prosessual qanunvericilik islahatlarının gedişində onun müəllifləri AR CPM-in müddələrinin beynəlxalq standartlara müvafiq surətdə daha da təkmilləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi yolu ilə getdilər. Beləliklə, çəkişmə proseduralarının mühakimə icraatına daxil edilməsi cinayət-prosessual qanunvericilik islahatlarının mühüm elementlərindən biri oldu və prosesin gedişində hakimin, prokurorun və vəkilin rolunu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdi. CPM cinayət prosesində ittiham və müdafiə tərəflərinin çəkişməsini cinayət mühakimə icraatının əsas prinsip və şərtlərinə aid etdi.

Ümumiyyətlə, çəkişmə prinsipi cinayət mühakimə icraatının prinsipi kimi AR Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin VII hissəsində, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Paktın 14.3-cü maddəsində və AİHK-in 6.3-cü maddəsində təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu da qeyd edir ki, cinayət prosesində zərər çəkmiş cinayətin açılmasında, iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsində, təqsirləndirilən şəxsin ifşa olunmasında, onun əməlinin düzgün tövsif edilməsində və törədilmiş cinayətə görə ədalətli cəzanın təyin edilməsində maraqlı şəxs olmaqla yanaşı təqsirləndirilən şəxsə qarşı duran tərəf qismində çıxış edir. Bu işə məhkəmədə işə baxılarkən çəkişmə və tərəflərin hüquq bərabərliyinin təmin edilməsini, onlara öz maraqlarını müdafiə etmək üçün kifayət qədər prosessual səlahiyyətlərin verilməsini tələb edir. Məhkəmə icraatının çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilməsi Konstitusiyada (maddə 127) və Cinayət-Prosessual Məcəlləsində öz əksini tapmışdır (maddə 32). Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin göstərilən maddəsində qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasında cinayət mühakimə icraatı ittiham və müdafiə tərəfinin çəkişməsi əsasında həyata keçirilir. Çəkişmə hüququ çəkişən tərəflərin mövqeyi və tələblərini əsaslandırmaq üçün bərabər vasitələr və imkanlardan istifadə etmək, digər tərəfin mövqeyi və tələbləri ilə razı olmamaq hüququnun tanınmasını nəzərdə tutur [4].

Qanunverici tərəfindən cinayət mühakimə icraatının çəkişmə prinsipinə müvafiq olaraq həyata keçirilməsinin müəyyənləşdirilməsi, tərəflərin müəyyən hədlərdə prosessual müstəqilliyinin təmin olunmasına, onların prosessual mövqe və məqsədlərinin konkretləşdirilməsinə, həmçinin prosessual funksiyaların tarazlaşdırılmasına yönəlmişdir. İttiham və müdafiə tərəflərinin çəkişməsi cinayət mühakimə icraatının bütün mərhələlərini əhatə edir və məhkəmə tərəfindən qanuni, əsaslı və ədalətli hökm çıxarılmasına şərait yaradır [5].

Çəkişmə prinsipi ilə bağlı hüquq ədəbiyyatlarında söylənilən bəzi fikirlər maraqlıdır. Bəzi müəlliflər qeyd edir ki, çəkişmə prinsipi ədalətli, tərəflərin hüquqlarının və qanuni mənafelərinin qorunması baxımından hüquqi və qanunauyğun qərarın çıxarılmasına xidmət edir [6, s. 254-255]. Hesab edirik ki, qeyd edilən mövqe çəkişmə prinsipinin mahiyyətinin və məzmununun daha dərinlən dərk edilməsinə imkan verməsə də, onun hansı məqsədə xidmət etməsinin müəyyən edilməsi baxımından önəm daşıyır.

M.Qasımova isə qeyd edir ki, “*konstitution prinsip olaraq çəkişmə prinsipi cinayət prosesində yolverilməz ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasını təmin edir*” [7, s. 45]. Bu mövqeyə əsasən, fikrimizcə, müəllif qeyd etmək istəyir ki, çəkişmə prinsipinin mahiyyətinə uyğun şəkildə tətbiqi cinayət prosesi zamanı hüquqdan sui-istifadə hallarının miqyasının azaldılmasına yardım etmiş olacaqdır.

Cinayət mühakimə icraatının çəkişmə prinsipi əsasında qurulması cinayət prosesinin tərəflərinə onlara məxsus olan hüquqların həyata keçirilməsində bərabər imkanlar yaradır. Cinayət mühakimə icraatında çəkişmə prinsipinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, müdafiə və ittiham funksiyası

tamamilə bir-birindən ayrılmışdır, məhkəmə cinayət işinə və ya digər materiallara baxılması və işin və ya digər materialların həll edilməsi zamanı tərəflərin fikirləri ilə bağlı deyildir [8, s. 88].

Qanunverici tərəfindən cinayət mühakimə icraatının çəkişmə prinsipinə uyğun həyata keçirilməsinin təsbiti müəyyən hədlər daxilində tərəflərin prosessual müstəqilliyinin təmin edilməsinə, onların prosessual mövqə və məqsədlərinin konkretləşdirilməsinə, habelə tərəflərin prosessual funksiyalarının tarazlaşdırılmasına yönəlmişdir. Beləliklə, ittiham və müdafiə tərəflərinin çəkişməsi məhkəmənin qanuni, əsaslandırılmış və ədalətli hökm çıxarması üçün şərait yaradır [9; s.95].

Çəkişmə prinsipinin mahiyyətində “silahların bərabərliyi” ideyası dayanır. Silahların bərabərliyi prinsipi tərəflərə qarşı tərəfə münasibətdə özlərini “zəif” vəziyyətə salmayan şərtlərdə mövqelərini təqdim etmələri üçün zəruri olan şəraitin təmin edilməsini tələb edən bir prinsipdir. Bu prinsip cinayət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmənin qarşısında prosesin tərəfləri arasında sahib olunan hüquq və vəzifələr baxımından prosessual bərabərliyin yaradılmasını və həmçinin sözügedən hüquq və vəzifələrin təmsalında bu tarazlığın cinayət mühakiməsi ərzində qorunmasını, habelə şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin hüquqları ilə ittihamçının sahib olduğu səlahiyyətlər arasında bir tarazlığın təmin edilməsini ifadə edir. Çəkişmə prinsipi tərəflər arasında tam bərabərliyi nəzərdə tutmur, sadəcə tərəflərin hüquq və səlahiyyətləri arasında bir mütənəsbibliyin təmin olunmasına xidmət edir [10, s. 5].

Bir sıra müəlliflər qeyd edir ki, ittiham və müdafiə tərəflərinin çəkişmə prinsipinə əsaslanaraq sübut etmə prosesində iştirak etmələri üçün bərabər imkanlar iki qanuni yolla təmin edilə bilər:

1) cinayət prosesini həyata keçirən orqanların apardığı istintaqa alternativ olaraq müdafiə tərəfinin istintaq aparması (Hal-hazırda qanunvericiliyin bu istiqamətdə irəlilədiyini müşahidə edirik. Belə ki, müdafiə tərəfinin sübut toplamaq imkanının və özəl ekspertiza müəssisələrinin yaradılması bu istiqamətdə atılmış addımlardandır);

2) tərəflərin müstəqil sübut toplamaq hüququndan məhrum edilməsi (bu halda sübutları götürmək və qeyd etmək səlahiyyəti müstəqil üçüncü tərəfə - məhkəmə müstəntiqinə və ya hakimə verilir) [11].

AİHK-in 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsində ədalətli mühakimə olunma hüququ çərçivəsində silahların bərabərliyi anlayışından da istifadə edildiyi görünür. Həmin maddədən bu hüququn təqsirləndirilən şəxslər ilə ittiham tərəfi arasında formal prosessual bərabərlik şəkildə nəzərdə tutulduğu anlaşılır. Əslində AİHK-də silahların bərabərliyi kimi bir ifadə açıq formada nəzərdə tutulmamışdır. Ancaq ədalətli mühakimənin ünsürlərini tənzimləyən 6-cı maddənin 1-ci bəndində yer alan “işin ədalətli araşdırılması” anlayışının zaman içərisində AİHM-in vermiş olduğu qərarlar nəticəsində silahların bərabərliyi prinsipinin əsasını formalaşdırdığı qəbul edilmişdir.

Ümumiyyətlə, cinayət mühakimə icraatında tərəflər dedikdə, ittiham və müdafiə tərəfi anlaşılır. Cinayət mühakimə icraatında silahların bərabərliyi prinsipi mühakimə zamanı ittiham tərəfi ilə müdafiə tərəfi arasındakı səlahiyyətlər baxımından bir tarazlığın olması zərurətini ifadə edir. Bu cür tarazlıq və bərabərlik Konvensiyanın 6-cı maddəsinin ruhunda vardır. Həmin maddə ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlardan prosesin hər iki tərəfinin bərabər şəkildə yararlanma bilməsi baxımından mütənəsb tarazlığın yaradılması silahların bərabərliyi prinsipinin əsasıdır.

Silahların bərabərliyi ifadəsi cinayət-prosessual hüququn qədim tətbiq mexanizmlərindən birini xatırladır. Belə ki, bu ifadə ittihamçının əlinə silah alaraq təqsirləndirilən şəxslə duel etməsi ənənəsinin müasir hüquq düşüncəsindəki təzahürüdür. Cinayət istinad edilən və ittiham edən

zirehlərlə qurşanaraq ən yaxşı atlarına minib nizələrini havada tutaraq bir-birilərinə sürətlə yaxınlaşır və həyatları üçün mübarizə edirdilər. Yarışma sübhçağı başlayır və yarışma iştirakçılarında biri öldükdə, ləyaqətinin alçalacağını nəzərə alaraq mübarizədən imtina etdikdə və ya gecə olduqda ədalətin bərpa olunduğuna dair hökm verilir və mühakimə başa çatır [12; s.43-44].

Müasir hüquq sistemi döyüşün və digər bu cür metodların yerini aldı və bugünkü ədalət sistemi həqiqətin vəkillər (hüquqşünaslar) arasındakı mübarizə ilə ortaya çıxacağı ehtimalı üzərində quruldu. Artıq özünün müasir anlamında bu prinsip məhkəmə iclaslarındakı prosesin tərəflərinin bərabər bacarıq və ya mənbələrə sahib olmasını deyil, mövqelərini açıqlamaq və təqdim etmək üçün bərabər “silahlarla” təmin edilmiş olmalarını tələb edir.

Məhkəmə praktikasına nəzər saldıqda görürük ki, AİHM “silahların bərabərliyi” ifadəsini ilk dəfə olaraq Neumeister Avstriyaya qarşı iş üzrə qərarında istifadə etmişdir [13]. Ancaq bu qərar silahların bərabərliyi prinsipinin pozulması ilə bağlı bir nəticə olmadığına görə bu prinsipin anlayışı da verilməmişdir. Həmin işdə ərizəçi həbslə bağlı qərarların özünün və müdafiəçisinin yoxluğunda və ittihamçının fikri dinləndikdən sonra verilməsinin silahların bərabərliyi prinsipinə zidd olduğunu və Konvensiyanın 5.4-cü maddəsini pozduğunu irəli sürmüşdür. Məhkəməyə görə, silahların bərabərliyi prinsipi 6-cı maddədəki işin ədalətli araşdırılması şərtinin tərkibində yer aldığından 5-ci maddə baxımından edilən müraciətə tətbiq edilməyəcəkdir. Göründüyü kimi, bu qərar silahların bərabərliyi prinsipi baxımından bir pozuntu təsbit edilməsə də, belə bir prinsipin mövcudluğu qəbul edilmişdir.

Lakin Neumeister qərarı “Konvensiyanın 5-ci maddəsi çərçivəsində baxılan işlərdə silahların bərabərliyi prinsipi mübahisə mövzusu ola bilməz” kimi şərh edilməməlidir. Belə ki, AİHM 24.09.2004-cü il tarixli Frommelt Lixtenşteynə qarşı iş üzrə qərarında qeyd etmişdir ki, Konvensiyanın 5.4-cü maddəsi ilə əlaqədar hallarda hər zaman Konvensiyanın 6.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət və mülki mühakimə ilə bağlı təminatlarla riayət edilməsi tələb olunmamasına baxmayaraq, maraqlı şəxsin ən azından məhkəmə qarşısına çıxarılması və şəxsi olaraq və ya zəruri olduqda təmsilçisi vasitəsilə dinlənilməsi hüququ təmin edilməlidir. Bununla yanaşı, dindirmə ədalətli xarakter daşmalı və çəkişməli mühakimə aparılmalıdır. Belə ki, prokurorluq və həbs olunmuş şəxs arasında “tərəflər arasında silahların bərabərliyi” prinsipinə riayət edilməlidir [14]. Silahların bərabərliyi prinsipinə bir tərəfi prosesin digər tərəfi qarşısında zəif vəziyyətə salmayacaq şərtlərdə, hər bir tərəfin sübutları da daxil olmaqla, mövqeyini ortaya qoymaq üçün əqləbatan bir imkana malik olması kimi anlayış verilmişdir [15].

Ümumiyyətlə, silahların bərabərliyi prinsipi ilə bağlı aşağıdakı bəzi ümumi nəticələrə gəlmək mümkündür:

1) Cinayət mühakimə icraatında təqsirləndirilən şəxs ilə ittihamçı bərabər vəziyyətdə olmalıdır. İttiham tərəfindən məhkəməyə təqdim edilmiş bütün sənədlər qarşı tərəfin münasibətini bildirməsi üçün təqsirləndirilən şəxsə də verilməlidir.

2) Şahidlər eyni şərtlər daxilində dinlənilməlidir.

3) İcraatda olan bir işə müdaxilə edərək ittiham tərəfinin xeyrinə vəziyyət yaratmaq silahların bərabərliyinə ziddir.

Deməli, çəkişməli mühakimə prinsipi tərəflərin işin icraatı zamanı milli məhkəmənin qərarına təsir etmək məqsədi ilə təqdim edilən dəlillərin və yanaşmaların hər biri haqqında məlumat sahibi olması və bunlar haqqında mövqeyini bildirmək imkanına sahib olmasıdır [16].

Çəkişmə prinsipi ilə silahların bərabərliyinin qarşılıqlı əlaqəsini bu cür ifadə etmək olar ki, mühakimə zamanı tərəflərdən birinin digərinə münasibətdə daha üstün vəziyyətə gəlməsi halında həqiqi anlamda bir çəkişmə reallaşa bilməz. Bu səbəblə çəkişmə prinsipinə əsaslanan mühakimənin həyata keçirilə bilməsi üçün mühakimə zamanı tərəflər arasında silahların bərabərliyi prinsipinə riayət edilməsi zəruridir [17, s.17].

ƏDƏBİYYAT

1. Güriz, A. Adalet kavramı // Ankara: Anayasa Yargısı Dergisi, – 1990. №7, – s. 13-20.
2. Mehdiyev, F. Hüquq nəzəriyyəsi / F.Mehdiyev, E.Quliyev – Bakı: Gənclik, – 2018. – 431 s.
3. Yeşilova, B. Yargılama diyalektiği ve silahların eşitliği // Ankara: Türkiye Barolar Birliği Dergisi, – 2009. №86, – s. 47-101.
4. “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 420.3-cü maddəsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 19 aprel 2002-ci il tarixli Qərarı. URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/63>
5. “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 409-cu maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 19 iyul 2002-ci il tarixli Qərarı. URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/68>
6. Правосудие в современном мире: монография / под ред. В.М.Лебедева, Т.Я.Хабриевой. – Москва: Норма: ИНФРА-М, 2013, 720 с.
7. Касимова, М.А. Принципы уголовного процесса Азербайджанской Республики. Учебное пособие / М.А.Касимова, – Баку: Адилоглы, – 2008. – 176 с.
8. Mövsümov, С.Н. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası / С.Н.Мөvsүmov, В.С.Кərimov, Ə.Н.Һүсейnov – Bakı: Digesta, – 2016. – 1335 s.
9. Atakişi, A.M. Azərbaycan Respublikasının cinayət mühakimə icraatı haqqında qanunvericiliyində prosesin məhkəməyəqədərki mərhələlərində çəkişmə prinsipinin realizəsi // – Bakı: “Qanun” elmi hüquq jurnalı, – 2018. №01(279), – s. 94-101.
10. Ceylan, E. Ceza muhakemesi açısından silahların eşitliği ilkesi / E.Ceylan. – İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, – 2017. – 122 s.
11. Кузьмина, О.В. Соотношение международного и национального правового регулирования состязательности уголовного судопроизводства в Российской Федерации. URL: <http://www.iuaj.net/node/236>
12. Ulutaş, T.B. Adil yargılanma hakkı ve yargılamada silahların eşitliği problemi / T.B.Ulutaş. – Ankara, – 2008. – 123 s.
13. Neumeister v. Austria. 27.06.1968.
14. Frommelt v. Liechtenstein. 24.09.2004.
15. Dombo Beheer BV v. The Netherlands. 27.10.1993.
16. Ruiz-Mateos v. Spain. 23.06.1993.
17. Yavuz, Z. Silahların eşitliği ilkesine ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve iç hukukumuzdaki dönüştürücü etkileri / Z.Yavuz. – İstanbul: İstanbul Üniversitesi, – 2009. – 170 s.

REFERENCES

1. Guriz, A. Adalet kavramı // Ankara: Anayasa Yargısı Dergisi, – 1990. №7, – s. 13-20.
2. Mehdiyev, F. Hugug nezeriyyesi / F.Mehdiyev, E.Guliyev – Bakı: Genjlik, – 2018. – 431 s.
3. Yeshilova, B. Yargılama diyalektigi ve silahlaryn eshitligi // Ankara: Turkiye Barolar Birligi Dergisi, – 2009. №86, – s. 47-101.
4. “Azerbayjan Respublikasy Jinayet-Prosessual Mecellesinin 420.3-cü maddesine dair” Azerbayjan Respublikasy Konstitusiyaya Mehkemesinin 19 aprel 2002-ji il tarixli Gerary. URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/63>
5. “Azerbayjan Respublikasy Jinayet-Prosessual Mejellesinin 409-ju maddesinin sherh edilmesine dair” Azerbayjan Respublikasy Konstitusiyaya Mehkemesinin 19 iyul 2002-ji il tarixli Gerary. URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/68>
6. Pravosudie v sovremennom mire: monografiya/ pod red. V.M. Lebedeva, T.Ya. Khabrievoy.-Moskva: Norma: INFRA-M, 2013, 720s.
7. Kasimova, M.A. Printsipy ugovnogo protsessa Azerbayzhanskoy Respubliki. Uchebnoe posobie / M.A.Kasimova, – Bakı: Adilogly, – 2008. – 176 s.
8. Movsumov, S.H. Azerbayjan Respublikasy Jinayet-Prosessual Mejellesinin kommentariyasi /S.H. Movsumov, B.J. Kerimov, E.H. Huseynov – Bakı: Digesta, – 2016. – 1335 s.
9. Atakishi, A.M. Azerbayjan Respublikasynyn jinayet muhakime ijaatı haggında ganunverijiliyinde prosesin mehkemeyegerki merhelelerinde chekishme prinsipinin realizesi // – Bakı: “Ganun” elmi hugug jurnaly, – 2018. №01(279), – s. 94-101.
10. Jeylan, E. Jeza muhakemesi achısından silahlaryn eshitligi ilkesi / E.Jeylan. – İzmir: Dokuz Eylul Universitesi, – 2017. – 122 s.
11. Kuzmina, O.V. Sootnoshenie mejdunarodnogo i natsionalnogo pravovogo regulirovaniya sostyazatelnosti ugovnogo sudoproizvodstva v Rossiyskoy Federatsii.. URL: <http://www.iuaj.net/node/236>
12. Ulutash, T.V. Adil yargılanma hakkı ve yargılamada silahlaryn eshitligi problemi / T.V.Ulutash. – Ankara, – 2008. – 123 s.
13. Neumeister v. Austria. 27.06.1968.
14. Frommelt v. Liechtenstein. 24.09.2004.
15. Dombo Beheer BV v. The Netherlands. 27.10.1993.
16. Ruiz-Mateos v. Spain. 23.06.1993.
17. Yavuz, Z. Silahlaryn eshitligi ilkesine ilishkin Avropa İnsan Haklary Mahkemesi kararlary ve ich hukukumuzdaki donushturucu etkileri / Z.Yavuz. – İstanbul: İstanbul Universitesi, – 2009. – 170 s.

CONSTITUTIONAL-LEGAL ANALYSIS OF THE ADVERSARIAL PRINCIPLE IN CRIMINAL PROCEDURE

Gadirov A.X.

Milli Aviasiya Akademiyası

The purpose of writing this article is to examine issues related to the concept, essence and characteristics of the adversarial principle. At the same time, it should be noted that in the article,

the issue of the role of the adversarial principle in ensuring the constitutional rights and freedoms of people and citizens within the framework of criminal procedural activities was studied by conducting comparative analyses in a special manner. Also, by examining the mutual analysis of the adversarial principle with the principle of equality of rights of the parties, an attempt was made to determine the constitutional legal bases for protecting the interests of the defense and the prosecution during the implementation of the adversarial principle. At the same time, the characteristics of the adversarial principle in terms of the realization of the parties' opportunity to express their positions in the process during the adversarial principle were analyzed in detail and extensively.

In terms of its impact on human rights and freedoms, criminal procedure is one of the areas of law that is most in need of regulation. Such regulation should be implemented in accordance with constitutional norms. Constitutional norms are reflected in the principles of criminal procedure and thus play the role of initial provisions for other norms. One of such principles of criminal procedure is the adversarial principle. In this article, the author conducted a constitutional and legal analysis of the principle of adversarial proceedings in criminal proceedings. At the same time, the author extensively referred to theoretical literature, as well as court decisions, and put forward his own ideas.

Issues related to the introduction of the adversarial institution into criminal proceedings were examined as one of the most important features of our new criminal procedural legislation. The adversarial principle was also established in various procedural legislative acts adopted later.

In the course of the national criminal procedural legislative reforms, its authors went along the path of further improvement and democratization of the provisions of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan in accordance with international standards. Thus, the inclusion of adversarial procedures in criminal proceedings became one of the important elements of criminal procedural legislative reforms and significantly changed the role of the judge, prosecutor and lawyer in the course of the process. The Criminal Procedure Code attributed the adversarial proceedings of the prosecution and defense parties in criminal proceedings to the main principles and conditions of criminal proceedings.

In general, the adversarial principle is enshrined as a principle of criminal proceedings in Part VII of Article 127 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, Article 14.3 of the Covenant on Civil and Political Rights, and Article 6.3 of the ECHR.

Key words: *adversarial principle, Criminal Procedure Code, criminal procedure, court, equality.*

Rəyçilər: *h.e.d., dos. Əsgərova M.P.
h.f.d., dos. Kərimov Ş.M.*

Müəllif haqqında məlumat

Soyadı, adı, atasının adı	İş yeri	Vəzifəsi, elmi dərəcəsi, elmi adı	Əlaqə
Qədirov Asif Xanoğlu oğlu	Milli Aviasiya Akademiyası	“Hüquqsünaslıq” kafedrasının dosenti, h.e.d.	asif.qadirov.71@mail.ru mob: (+994) 50 996-33-33